ПОЛІТИКА ТА ОСВІТА

DOI https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2025.38.01
УДК 374.7:351.851:502.131.1(477)

Ганна Мелеганич,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
директорка Центру сталого розвитку,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7137-290X; e-mail: hanna.melehanych@uzhnu.edu.ua

Сергій Махновський,
кандидат педагогічних наук,
начальник головного управління з реалізації державної політики у сфері вищої освіти і освіти дорослих директорату вищої освіти та освіти дорослих,
Міністерство освіти і науки України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2086-1938; e-mail: ssmakhno@gmail.com

ОСВІТА ДОРОСЛИХ ЯК НАПРЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті досліджено феномен освіти дорослих як пріоритетний вектор реалізації державної політики сталого розвитку в Україні. З одного боку, проблема постає в умовах глобалізації та цифровізації у світі, а з іншого – з огляду на виклики повномасштабної війни, демографічної кризи така концепція навчання впродовж життя проходить в Україні трансформацію: з індивідуальної потреби у важливу умову національної безпеки та соціально-економічної стійкості. Необхідність у перенавчанні великих груп населення сприяє перегляду існуючих механізмів державного управління освітньою галуззю впродовж останніх років. У дослідженні здійснено поточний аналіз освіти дорослих як складової державної політики сталого розвитку у сфері освіти України та визначено перспективні напрями її реалізації. З цією метою проаналізовано концепт сталого розвитку в освітній політиці та визначено нормативно-правові засади державної політики у цій сфері, також охарактеризовано освіту дорослих у системі вищої освіти України з визначенням проблем та перспектив. У статті доведено, що освіта дорослих є «м'якою інфраструктурою» для реалізації економічного, соціального та екологічного складників сталого розвитку. Обґрунтовано нову місію закладів вищої освіти як багатофункціональних хабів, що забезпечують науковий супровід усіх 17 Цілей сталого розвитку, адаптують навчальні програми та курси до вимог сьогодення. Дослідження дає підстави для висновку, що попри значний прогрес, система освіти дорослих в Україні залишається фрагментарною та потребує комплексного підходу. Ключовими бар'єрами є відсутність профільного закону, фрагментарність координації, слабка підтримки існуючих пропозицій для освіти дорослих і недостатність інклюзивних та актуальних програм для вразливих груп (ВПО, ветерани і т.д.). Отже, основним вектором освітньої політики щодо дорослих має стати створення цілісної екосистеми навчання впродовж життя з метою підготовки людського капіталу для повоєнного відновлення країни на стандартах ЄС.

Ключові слова: *освіта дорослих, сталий розвиток, глобальні зміни, державна політика, навчання впродовж життя, людський капітал, заклади вищої освіти, Цілі сталого розвитку ООН-2030, євроінтеграція, стійкість в умовах війни.*

Вступ. Глобалізаційні трансформації сучасного світу формують багаторівневу систему викликів, що безпосередньо корелюються зі сталістю національних економік і соціальними стандартами в різних країнах. У цьому контексті ключовим детермінантом розвитку стає людський капітал, а стратегічним інструментом адаптації суспільства до динамічних змін – освіта. Цілком логічним є поширення концепції навчання впродовж життя (Lifelong Learning), що трансформувалася з педагогічного принципу у фундаментальну складову державної політики в багатьох країнах. Це пов'язано насамперед з тим, що середній рівень кваліфікації населення безпосередньо корелюється з показниками добробуту, політичної

стабільності та темпами інноваційного розвитку. Освіта, яка починається у дошкільному закладі освіти, продовжується в школі та університеті і має місце впродовж усього життя – це вже постійна необхідність розвинених країн. Це також підтверджено міжнародними дослідженнями (Світовий банк, Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), Програма розвитку ООН, ЮНЕСКО). Країни з вищим середнім рівнем освіти мають: вищий ВВП на душу населення; швидше економічне зростання; вищі соціальні стандарти. За даними досліджень, кожен додатковий рік навчання населення в середньому підвищує ВВП країни на 0,37-0,63% [Hanushek, E. A., 2008]. І теорія, і практика доводять, що освіта прямо пов'язана також зі: здоров'ям населення (більшою тривалістю життя; нижчою дитячою смертністю; кращими рішеннями щодо здоров'я); демократією та громадянською активністю (вища участь у виборах; довіра до демократичних інститутів; менша вразливість до дезінформації; сильніша громадянська відповідальність; менша підтримка авторитаризму); соціальною стабільністю та безпекою (зменшення нерівності та маргіналізації; зниженням рівня злочинності; менша соціальна напруга; вища соціальна мобільність). Прямим також є зв'язок людського капіталу, освіти й сталого розвитку. Точніше навіть освіта – трансформатор потенціалу людини – ключ до досягнення Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) 2030, зокрема, найбільше в контексті досягнення ЦСР №4 – якісна освіта; ЦСР №8 – гідна праця та економічне зростання; ЦСР №16 – мир, справедливість та мирні інститути.

Сучасний етап цивілізаційного поступу характеризується «кризою компетенцій», коли швидкість технологічних інновацій і змін значно перевищує життєвий цикл професійних знань. Це зумовлює перехід від моделі «освіта на все життя» до парадигми «освіта впродовж життя». Люди все частіше повертаються до навчання в дорослому віці, щоб залишатися конкурентоспроможними. Для розв'язання численних проблем розвитку будуть потрібні нові знання, уміння та компетентності, необхідні для глибокого розуміння складних проблем і вирішення взаємопов'язаних питань суспільного життя [Аніщенко О, 2023, с. 30]. Крім того, за даними Організації економічного співробітництва та розвитку, освіта дорослих має вирішальну роль в умовах цифрової та економічної трансформації, оскільки сучасний ринок праці змінюється значно швидше, ніж раніше. В умовах цифровізації, глобалізації, старіння населення та переходу до низьковуглецевої економіки з'являються нові робочі місця, а потреби в навичках на існуючих робочих місцях змінюються. Адаптація до цих змін шляхом підвищення кваліфікації та перепідготовки має вирішальне значення для дорослих, щоб вони могли скористатися перевагами поточних трансформацій, а для бізнесу – для впровадження нових технологій та методів роботи [OECD, 2024]. Таким чином, в сучасному світі виникає потреба вчитися не лише в юному віці, а здобувати освіту впродовж життя. В сучасній Україні, де більше 6 млн. дорослого освіченого населення виїхало за кордон, а ще близько 4 млн. стало внутрішньо переміщеними внаслідок повномасштабної російської агресії, питання освіти дорослих актуальне, як ніколи. Водночас незворотній курс на євроінтеграцію вимагає від нас на всіх рівнях рішень та підходів релевантних європейському, отже, на всіх рівнях державна політика має бути орієнтованою на сталий розвиток. Проте жодна політика не буде довгостроковою і результативною, якщо її виконання залежатиме від тих, хто не володіє достатніми знаннями й компетенціями. Саме тому в Україні зараз важливо зрозуміти: як і якою мірою освіта дорослих у системі вищої освіти є інструментом реалізації державної політики сталого розвитку в Україні, як через навчання та перенавчання дорослих змінюється роль університетів (від підготовки молоді до навчання впродовж життя); яким є запит держави та самих громадян на перекваліфікацію / підвищення кваліфікації дорослого населення; і які виклики війни, відбудови, євроінтеграції, цифровізації освіта дорослих може подолати. Для України, в контексті подолання наслідків збройної агресії, масштабної міграції та інтеграції до європейського освітнього простору, освіта дорослих набуває статусу пріоритетного напряму реалізації державної політики сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика освіти дорослих у контексті сталого розвитку та державної освітньої політики сьогодні є предметом активних дискусій як у міжнародному, так і в національному науковому просторі. У працях зарубіжних дослідників освіта дорослих і навчання впродовж життя розглядаються як ключові інструменти реалізації ЦСР №4, що передбачає забезпечення інклюзивної та якісної освіти, розширення можливостей навчання протягом усього життя. У документах ЮНЕСКО, ОЕСР та ЄС освіта дорослих трактується не лише як освітній, а й як соціально-економічний ресурс, спрямований на підвищення людського капіталу, соціальної згуртованості та адаптивності суспільства до глобальних змін. Тож значна кількість наукової літератури за кордоном базується на тому, що освіта дорослих і навчання впродовж життя є ключовою складовою реалізації Цілі сталого розвитку 4 (SDG4), що створює основу для обґрунтування ролі освіти дорослих як частини політики сталого розвитку [Grotlüschen. 2024].

В українському науковому дискурсі проблеми освіти дорослих досліджуються в працях Л. Лук'янової [2022, с. 40-52], [2020, с. 340], Н. Ничкало [2020, с. 1-14], О. Теренко [2019], О. Аніщенко [2021, с. 19-36], [2023, с. 25-35] та інших. У цих дослідженнях освіта дорослих розглядається як самостійна галузь освіти, аналізуються її організаційні форми, нормативно-правове забезпечення, роль неформальної та інформальної освіти, а також значення для розвитку громадянського суспільства. Так, Л. Лук'янова характеризує сучасну систему освіти дорослих в Україні та конкретизовано роль її окремих складових, а, до прикладу, О. Теренко висвітлює проблеми наукового забезпечення розвитку освіти дорослих в Україні в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів і переходу до цифрового суспільства.

Поодинокі дослідження в Україні проводять зв'язок між сталим розвитком та освітою дорослих. Так, О. Аніщенко одна з перших це зробила у 2021 р.: у статті проаналізувала окремі особливості розвитку освіти дорослих в Україні у контексті Цілей сталого розвитку (ЦСР), та виявила, що окрім національних стратегічних документів із розвитку загальної середньої, вищої, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти, в Україні розробляються й ті, що безпосередньо стосуються розвитку освіти дорослих в окремих регіонах, населених пунктах. В іншій статті вона аналізує освіту дорослих у взаємозв'язку з розвитком громадянського суспільства в Україні. Окремі сучасні наукові праці присвячено питанням регіонального розвитку освіти дорослих, формуванню мереж центрів освіти дорослих, а також інтеграції європейського досвіду в українську практику.

Разом із тим аналіз наукових джерел засвідчує, що переважна більшість досліджень зосереджена або на педагогічних аспектах освіти дорослих, або на загальних питаннях освітньої політики, без належного системного поєднання цих проблем із концепцією сталого розвитку. Недостатньо дослідженою залишається роль закладів вищої освіти як ключових інституцій реалізації державної політики сталого розвитку через освіту дорослих, зокрема у контексті навчання впродовж життя, підвищення кваліфікації, перепідготовки та розвитку професійних компетентностей дорослого населення. Таким чином, попри наявність значного наукового доробку з проблем освіти дорослих і сталого розвитку, залишається актуальною потреба у комплексному дослідженні освіти дорослих саме як напряму реалізації державної політики сталого розвитку у сфері освіти України, що й зумовлює наукову новизну та актуальність пропонованої статті.

Мета дослідження – проаналізувати освіту дорослих як складову державної політики сталого розвитку у сфері освіти України та визначити перспективні напрями її реалізації. Серед основних завдань дослідження: проаналізувати концепт сталого розвитку в освітній політиці; визначити нормативно-правові засади державної політики у цій сфері; охарактеризувати освіту дорослих у системі вищої освіти України; окреслити проблеми та перспективи розвитку освіти дорослих.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, спрямованих на розв'язання поставлених завдань. Теоретичний аналіз і

синтез застосовано для узагальнення наукових підходів до проблем освіти дорослих, сталого розвитку та державної освітньої політики. Метод системного аналізу використано для розгляду освіти дорослих як складової реалізації державної політики сталого розвитку у сфері вищої освіти. Нормативно-правовий аналіз дав змогу проаналізувати законодавчі та стратегічні документи України у сфері освіти дорослих. Порівняльний метод використано для зіставлення вітчизняних і європейських підходів до розвитку освіти дорослих, а узагальнення та логічне моделювання – для формулювання висновків і визначення перспектив подальшого розвитку проблеми.

Результати та дискусії. Розгляд питання освіти дорослих в Україні, як напрямку державної політики сталого розвитку, варто розпочати з аналізу існуючої нормативно-правової бази. Базове законодавство представлено Законом України «Про освіту» [2017]. Це основоположний акт, що закріплює принцип навчання впродовж життя. Так, стаття 18 визначає освіту дорослих як складову системи освіти, що здобувається особами повнолітнього віку для професійного розвитку, особистісного зростання або соціальної адаптації; гарантує право на визнання результатів неформальної (тренінги, курси) та інформальної (самоосвіта) освіти. Тут йде мова і про те, що є складовими освіти дорослих: післядипломна освіта; професійне навчання працівників; курси перепідготовки та/або підвищення кваліфікації; безперервний професійний розвиток; будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою. У контексті нашого дослідження найважливішою є стаття 5, яка визначає державну політику у сфері освіти, а саме, що освіта визначається інвестицією у сталий розвиток суспільства і держави. Тобто, саме цей Закон створює правову основу для трактування освіти дорослих як інструменту сталого розвитку. При цьому важливо підкреслити, що сталий розвиток, в сучасному розумінні, базується на рівновазі трьох складників: економічного, соціального та екологічного. У цій тріаді освіта дорослих виконує роль «м'якої інфраструктури», що забезпечує адаптивність суспільства до нових вимог.

Закон України «Про вищу освіту» [2014] відтак хоч і не згадує поняття сталого розвитку, проте визначає соціальну місію ЗВО; передбачає підвищення кваліфікації, післядипломну освіту, освіту дорослих; орієнтує вищу освіту на потреби економіки та суспільства. Це загалом підстави розглядати ЗВО як інституції реалізації політики сталого розвитку через освіту дорослих.

Водночас Закон України «Про професійну освіту» [2025], вже у відповідь на суспільний запит після початку повномасштабного вторгнення, детальніше регулює питання освіти дорослих, хоч безпосередньо цей термін не вживається. Починається він з того, що Верховна Рада визнає постійне підвищення якості професійної освіти необхідною умовою зростання підприємницької активності та доходів громадян, сталого розвитку територіальних громад і суспільства, забезпечення ринків праці та економіки України спеціалістами високої кваліфікації, формування на цій основі високоякісного людського капіталу, що сприятиме зростанню рівня добробуту Українського народу. Також цим законом впроваджена нова типологія закладів професійної освіти. З'явилося поняття професійний коледж і професійний коледж з посиленою військово-фізичною підготовкою, які разом з закладами професійної освіти зі специфічними умовами навчання, військовими закладами професійної освіти, навчальними центрами, навчальними центрами при установах виконання покарань, навчальними центрами соціальної реабілітації та іншими суб'єкти освітньої діяльності утворюють систему професійної освіти. Законом також розширено права закладів на формування програм під потреби місцевого ринку праці та конкретних роботодавців.

Варто також розглянути Закон України «Про професійний розвиток працівників» [2012], який був прийнятий раніше за згадані,12 січня 2012 року. Це спеціальний закон, що регулює навчання персоналу на виробництві. Він визначає види навчання: підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації; регламентує підтвердження результатів

неформального професійного навчання за робітничими професіями (процедура валідації навичок, отриманих на практиці). Окремо варто вказати на Закон України «Про зайнятість населення» [2012]. До нього чи не щорічно вносяться правки та доповнення, особливо останні роки; він серед іншого регулює державну підтримку навчання безробітних та окремих категорій громадян. Зокрема мова йде про ваучери на навчання (ст. 30): право окремих категорій громадян (45+ (страховий стаж яких становить не менше 15 років), ветерани, ВПО, особи з інвалідністю тощо) на отримання ваучера для перепідготовки за затвердженим переліком професій та механізми замовлення навчання роботодавцями через центри зайнятості.

До згаданих нормативно-правових актів також варто додати Закон України «Про національну безпеку України» [2018]. Хоч він очевидно прямо не стосується освіти, але визначає сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення як один із фундаментальних національних інтересів.

На завершення розгляду нормативно-правових документів релевантних темі статті варто згадати про проєкт Закону України «Про освіту дорослих» [Постанова ВРУ, 2023], який був розроблений і зареєстрований у Верховній Раді (№7039) з метою визначення правових, організаційних та економічних засад освіти дорослих в Україні, включно з визнанням неформальної та інформальної освіти. Після того як проєкт пройшов перше читання у Верховній Раді, продовжує розглядатися парламентарями.

Окрім нормативно-правових документів у аналізі державної політики важливими є діючі стратегічні та програмні документи, а також деякі підзаконні акти України. Найпершою логічно б мала бути Стратегія сталого розвитку України, але діючого такого документу станом на 2025 рік немає (була до 2020), хоча проєктів було досить багато, які мали бути адаптовані до Цілей сталого розвитку ООН 2030. Натомість Президент України Указом [2019] підтримав досягнення Цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України. Цим на державному рівні Цілі сталого розвитку закріплено у якості орієнтирів для розроблення програмних і прогнозних документів. Після початку повномасштабного вторгнення у 2023 та 2024 роках у межах робочих груп здійснено перегляд національних завдань та індикаторів, Урядом схвалено розпорядження «Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні» (від 29 листопада 2024 р. № 1190) [Розпорядження Кабінету Міністрів України, 2024], яким затверджено національні завдання, індикатори їх досягнення, цільові значення до 2030 року та визначено координаторів по кожній ЦСР. В цьому документі зазначено, що Ціль сталого розвитку №4 Якісна освіта – координується Міністерством освіти і науки України, а співвиконавці: Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерство молоді та спорту, Міністерство економіки, Міністерство цифрової трансформації, Міністерство культури та стратегічних комунікацій, Міністерство соціальної політики, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (за згодою), Український центр оцінювання якості освіти (за згодою), Державна служба якості освіти, Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти, інші державні органи. Четверте завдання цієї Цілі стосується забезпечення доступу населення до якісної професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Варто відмітити, що серед восьми індикаторів цього завдання чотири прямо стосуються освіти дорослих: частка здобувачів фахової передвищої освіти віком старше 24 років, частка здобувачів вищої освіти віком старше 24 років, кількість здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти за рівнем освіти за віковими групами, рівень участі населення у формальних та неформальних видах навчання та професійної підготовки фахівців за віковими групами.

Отже, освіта дорослих у системі вищої та професійної освіти України постає як інституційний механізм реалізації принципу навчання впродовж життя, що є

фундаментальним для досягнення сталого розвитку. Особливої актуальності набувають принципи, закономірності, умови і механізми, а також форми, методи формування й розвитку у громадян якостей суб'єктів громадянської, соціально-економічної, правової, політичної, соціально-культурної та інших сфер діяльності. У зв'язку з цим актуалізувалася нагальність розширення сфери освітніх послуг, які надаються дорослому населенню, проведення спеціальних досліджень, здійснення комплексного аналізу ринку освітніх послуг тощо [Аніщенко, 2023]. Особливу увагу у цьому процесі варто звернути на заклади вищої освіти, які дедалі частіше виконують не лише традиційну освітню та наукову функції, а й функцію центрів безперервного професійного розвитку дорослого населення, пропонуючи програми підвищення кваліфікації, професійної перепідготовки, неформальної та інформальної освіти. Така трансформація ролі ЗВО зумовлена потребами ринку праці, цифровізації економіки, демографічними змінами та викликами пов'язаними з війною та післявоєнним відновлення України у майбутньому. Крім того, дедалі більше ЗВО України декларують і впроваджують концепції, політики, стратегії сталого розвитку, таким чином стаючи повноцінними суб'єктами реалізації концепції та цілей сталого розвитку, а не просто закладом де можна здобути інформацію про сталий розвиток. Сучасні українські університети виконують багатофункціональну місію – готують майбутніх фахівців, здійснюють наукові дослідження, спрямовані на посилення сталості, а також є осередками інновацій та соціальної відповідальності [Акімова, Довгопол, 2025]. У контексті розгляду Цілі сталого розвитку №4, заклади вищої освіти, по-перше, самі підлягають трансформації задля реалізації такої Цілі як «Якісна освіта»; по-друге, мають забезпечити наукову складову реалізації усіх 17 Цілей; по-третє, стати середовищем для поширення знань про сталий розвиток і механізмів їх імплементації; по-четверте, забезпечити перехід стейкхолдерів освітніх і наукових процесів від носіїв ідей і принципів сталого розвитку до суб'єктів реалізації сталого розвитку в суспільстві, економіці тощо [Запухляк та інші, 2023, с.101]. Разом з тим не варто забувати про тріаду сталого розвитку і важливу її екологічну складову. Зокрема, у контексті «озеленення» економіки та переходу до низьковуглецевих моделей, саме через програми перепідготовки та підвищення кваліфікації доросле населення опановує «зелені» навички. Це дозволяє не лише впроваджувати енергоефективні технології на виробництві, а й формувати нову екологічну відповідальність споживачів, що є критичним для досягнення кліматичних цілей України в межах європейського курсу. Таким чином, саме ЗВО мають найбільший потенціал для освіти дорослих як напряму реалізації державної політики сталого розвитку у сфері освіти в Україні.

Особливого значення освіта дорослих набуває також і в контексті державної політики зайнятості та професійного розвитку працівників. Нормативне поле України закріплює взаємозв'язок між професійним навчанням дорослих, підвищенням їхньої конкурентоспроможності та забезпеченням соціально-економічної стійкості. Освіта дорослих розглядається як інструмент зменшення безробіття, соціальної нерівності, професійної маргіналізації та як засіб адаптації населення до структурних змін економіки.

Важливим інструментом реалізації державної політики у сфері освіти дорослих в умовах цифровізації стало створення та розвиток національних екосистем цифрової освіти. Ключову роль тут відіграє платформа «Дія.Освіта», яка трансформувалася з проєкту для цифрової грамотності у масштабний ресурс для перекваліфікації та підвищення кваліфікації дорослого населення. Платформа пропонує інноваційний підхід до навчання через «освітні серіали» та симулятори професій, що дозволяє громадянам безоплатно опановувати нові спеціальності, затребувані на ринку праці. Значну кількість онлайн курсів для професійного розвитку пропонує ряд недержавних спеціальних платформ, на зразок Prometheus, ВУМ, EdEra. Завдяки державній підтримці, зокрема з початку повномасштабного вторгнення українці мають безкоштовний тимчасовий доступ до глобальних знань і платформ, таких як: Coursera та ряд спеціалізованих за різним фахом.

Управління у сфері освіти дорослих здійснюється державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими організаціями, та передбачає цілеспрямоване застосування сукупності інструментів та механізмів, що безпосередньо впливають на роботу суб'єктів системи освітньої діяльності. Передусім це: формування державної, регіональної та/або галузевої політики у сфері освіти дорослих; ліцензування освітньої діяльності та акредитація освітніх програм; мікрокваліфікації; громадський нагляд; державно-приватне партнерство; функції засновника закладів освіти дорослих. Політика у сфері освіти дорослих реалізується державними та місцевими органами влади на трьох рівнях – національному, місцевому та галузевому. Фінансування освіти дорослих відбувається з переважно трьох джерел, частка кожного з яких у структурі фінансування освіти дорослих в Україні не визначена: 1) кошти публічних бюджетів національного та місцевого рівня; 2) кошти зарубіжних організацій, зокрема, міжнародних фондів, 3) кошти приватних осіб і недержавних організацій України [Лук'янова, 2022, с.49].

Останні 10 років координаційну роль серед недержавних організацій надання послуг з освіти дорослих взяла на себе Громадська спілка «Українська асоціація освіти дорослих», яка є членом Європейської асоціації освіти дорослих. До цього слід додати, що Україна підписала «Угоду про Асоціацію з ЄС», де у статті 433 зазначено, що країна має працювати у напрямі впровадження освіти впродовж життя. Забезпечення доступності та безперервності освіти впродовж життя визнано одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики, окреслених ще Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Лук'янова, 2022, с.41]. Метою діяльності Спілки є становлення та розвиток системи освіти дорослих в Україні, формування суспільства, що навчається впродовж усього життя. Поряд з Асоціацією є велика кількість загальнонаціональних та регіональних організацій громадянського суспільства, які в різних форматах займаються освітою дорослих, найчастіше без підтримки з боку держави, але інколи за підтримки органів місцевого самоврядування.

Висновки. Таким чином, освіта дорослих у системі освіти України є одним із ключових напрямів реалізації державної політики сталого розвитку, поєднуючи освітні, економічні та соціальні функції. Саме освіта дорослих може стати одним із факторів ефективного та швидкого відновлення та забезпечення економічного добробуту як кожного громадянина України, так і держави в умовах війни та повоєнного відновлення. Освіта дорослих в сучасній Україні може виконувати системоутворюючу функцію та бути інструментом довгострокового розвитку, реагування на кризи, тобто сприяти стійкості та сталості, тому потребує особливої уваги з боку держави. Водночас аналіз нормативно-правових актів і наукових досліджень свідчить про наявність низки невирішених питань, зокрема все ще фрагментарність управління освітою дорослих, недостатню координацію між різними суб'єктами освітньої політики та обмежену інтеграцію принципів сталого розвитку в практику діяльності закладів освіти, що зумовлює актуальність подальших наукових досліджень у цій сфері. Логічним продовженням інституалізації освіти дорослих в Україні мало би стати прийняття профільного закону, в якому було би визначено засади функціонування освіти дорослих у різних її формах та складниках.

Серед основних проблем, які зараз є у освіті дорослих в Україні: 1) несистемність та неузгодженість діяльності організацій, які надають освіту дорослим через відсутність координуючого органу та відповідного законодавчого забезпечення; 2) не достатня поінформованість населення та часткова невідповідність пропозицій для вразливих категорій громадян, зокрема ветеранів та ВПО; 3) низька культура навчання впродовж життя серед частини дорослого населення; 4) недофінансування освіти дорослих із державного та місцевих бюджетів та висока вартість якісних програм; 5) обмежена інтеграція освіти дорослих у загальнонаціональні та регіональні стратегії тощо. Отже, основним вектором освітньої політики щодо дорослих має стати створення цілісної екосистеми навчання

впродовж життя з метою підготовки людського капіталу для повоєнного відновлення країни на стандартах ЄС. Таким чином окремі ініціативи та практики зможуть проявитися у стратегічному партнерстві між закладами освіти, державою, організаціями громадянського суспільства та ринком праці задля аналізу потреб та формування освітніх пропозицій для сталого розвитку громад і країни.

Тема освіти дорослих, як і тема реалізації політики сталого розвитку стає дедалі актуальнішою та потребує динамічного реагування на події сьогодення, а отже подальші дослідження можуть розкривати роль неформальної та громадянської освіти дорослих в Україні в умовах війни, підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими, освіту дорослих за принципом партнерства та збереження людського капіталу в Україні.

Використані джерела:

1. Акімова, О., Довгопол, Є. (2025). Внесок закладів вищої освіти України у досягнення Цілей сталого розвитку. Аспекти публічного управління, 13(2), 61–74. https://doi.org/10.15421/152521
2. Аніщенко, О. (2023). Освіта дорослих і громадянське суспільство в Україні. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи, 2(24), https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739855/1/Anishchenko_O._Adult%20_education_%20civil_society_Ukraine.pdf
3. Аніщенко, О.В. (2021). Освіта дорослих у регіональних документах стратегічного планування: на шляху до сталого розвитку суспільства в Україні. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи, 1*(19), 19–36.
4. Аніщенко, О.В. (2023). Освіта дорослих і розвиток громадянського суспільства в Україні. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи, 2*(24), 25–35. https://doi.org/10.35387/od.2(24).2023.25-35
5. Дія.Освіта. https://osvita.diia.gov.ua/
6. Закон України «Про вищу освіту» (2014) № 1556-VII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text
7. Закон України «Про національну безпеку України» (2018) № 2469-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?find=1&text#Text
8. Закон України «Про освіту» (2017) № 2145-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19
9. Закон України «Про професійний розвиток працівників» (2012) № 4312-VI https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17?#Text
10. Закон України «Про професійну освіту» (2025) № 4574-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text
11. Запухляк, І. Б., Вербовська, L., Маланюк, Н. І., & Бойко, М. О. (2023). Зміни в закладах вищої освіти на шляху до сталого розвитку. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління у нафтовій і газовій промисловості, 2*(28), 96–107. https://doi.org/10.31471/2409-0948-2023-2(28)-96-107
12. Лук'янова, Л. (2020). *Освіта дорослих: сучасні стратегії і практики в Україні та зарубіжжі*. ТОВ «Юрка Любченка».
13. Лук'янова, Л. (2022). Провідні детермінанти розвитку освіти дорослих в Україні та її роль у сучасному суспільстві. Журнал кафедри ЮНЕСКО «Навчання впродовж життя: професійна освіта у XXI столітті», 1(5), 40–52. https://doi.org/10.35387/ucj.1(5).2022.40-52
14. Ничкало, Н. Г. (2020). Наукове забезпечення розвитку освіти дорослих в Україні: Наукова доповідь на загальних зборах НАПН України 20 листопада 2020 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2(2), 1–14. https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-1-1
15. Постанова ВРУ «Про прийняття за основу проекту Закону України про освіту дорослих» (2023) № 2874. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874-20#Text
16. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1190-р «Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні» (29 листопада 2024 р.). https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-dosiahnennia-tsilei-staloho-rozvytku-v-ukraini-i291124-1190
17. Теренко, О. (2019). Освіта дорослих в Україні: проблеми та перспективи. Studies in Comparative Education, (1). https://doi.org/10.31499/2306-5532.1.2019.174723
18. Указ Президента України № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825
19. Українська асоціація освіти дорослих. https://uaod.org.ua/
20. Grotlüschen, A., Belzer, A., Ertner, M., & Yasukawa, K. (2024). The role of adult learning and education in the Sustainable Development Goals. International Review of Education, 70(2), 205–221. https://doi.org/10.1007/s11159-024-10066-w
21. Hanushek, E. A., Jamison, D. T., Jamison, E. A., & Woessmann, L. (2008). Education and economic growth: It's not just going to school, but learning something while there that matters. Education Next, 8(2), 62–70. Retrieved from https://www.educationnext.org/education-and-economic-growth/

22. Hanushek, E. A., & Wößmann, L. (2007). Education quality and economic growth. The World Bank. https://documents1.worldbank.org/curated/en/885051468141302837/pdf/395110Edu1Quality1Economic1Growth.pdf

23. OECD. (2024). Adult skills and work. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/adult-skills-and-work.html

References:

1. Akimova, O., & Dovhopol, Ye. (2025). Vnesok zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy u dosiahnennia Tsilei staloho rozvytku [Contribution of higher education institutions of Ukraine to the achievement of Sustainable Development Goals]. *Aspekty publichnoho upravlinnia [Aspects of Public Administration]*, 13(2), 61–74. https://doi.org/10.15421/152521

2. Anishchenko, O. (2023). Osvita doroslykh i hromadianske suspilstvo v Ukraini [Adult education and civil society in Ukraine]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy [Adult Education: Theory, Experience, Prospects]*, 2(24). https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739855/1/Anishchenko_O.*Adult%20_education*%20civil_society_Ukraine.pdf

3. Anishchenko, O. V. (2021). Osvita doroslykh u rehionalnykh dokumentakh stratehichnoho planuvannia: na shliakhu do staloho rozvytku suspilstva v Ukraini [Adult education in regional strategic planning documents: on the way to sustainable development of society in Ukraine]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy [Adult Education: Theory, Experience, Prospects]*, 1(19), 19–36.

4. Anishchenko, O. V. (2023). Osvita doroslykh i rozvytok hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Adult education and development of civil society in Ukraine]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy [Adult Education: Theory, Experience, Prospects]*, 2(24), 25–35. https://doi.org/10.35387/od.2(24).2023.25-35

5. Diia.Osvita. (n.d.). https://osvita.diia.gov.ua/

6. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [Law of Ukraine "On Higher Education"] (2014) No. 1556-VII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

7. Zakon Ukrainy "Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy" [Law of Ukraine "On National Security of Ukraine"] (2018) No. 2469-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19

8. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"] (2017) No. 2145-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

9. Zakon Ukrainy "Pro profesiinyi rozvytok pratsivnykiv" [Law of Ukraine "On Professional Development of Employees"] (2012) No. 4312-VI. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17

10. Zakon Ukrainy "Pro profesiinu osvitu" [Law of Ukraine "On Vocational Education"] (2025) No. 4574-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20

11. Zapukhliak, I. B., Verbovska, L., Malaniuk, N. I., & Boiko, M. O. (2023). Zminy v zakladakh vyshchoi osvity na shliakhu do staloho rozvytku [Changes in higher education institutions on the way to sustainable development]. *Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu nafty i hazu. Seriia: Ekonomika ta upravlinnia u naftovii i hazovii promyslovosti [Scientific Bulletin of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Series: Economics and Management in the Oil and Gas Industry]*, 2(28), 96–107. https://doi.org/10.31471/2409-0948-2023-2(28)-96-107

12. Lukianova, L. (2020). *Osvita doroslykh: suchasni stratehii i praktyky v Ukraini ta zarubizhi [Adult education: modern strategies and practices in Ukraine and abroad]*. TOV «Yurka Liubchenka».

13. Lukianova, L. (2022). Providni determinanty rozvytku osvity doroslykh v Ukraini ta yii rol u suchasnomu suspilstvi [Leading determinants of the adult education development in Ukraine and its role in modern society]. *Zhurnal kafedry YuNESKO "Navchannia vprodovzh zhyttia: profesiina osvita u XXI stolitti" [UNESCO Chair Journal "Lifelong Professional Education in the XXI Century"]*, 1(5), 40–52. https://doi.org/10.35387/ucj.1(5).2022.40-52

14. Nychkalo, N. H. (2020). Naukove zabezpechennia rozvytku osvity doroslykh v Ukraini: Naukova dopovid na zahalnykh zborakh NAPN Ukrainy 20 lystopada 2020 r. [Scientific support for the development of adult education in Ukraine: Scientific report at the general meeting of the NAES of Ukraine on November 20, 2020]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy [Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine]*, 2(2), 1–14. https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-1-1

15. Postanova VRU "Pro pryniattia za osnovu proektu Zakonu Ukrainy pro osvitu doroslykh" [Resolution of the Verkhovna Rada "On the adoption as a basis of the draft Law of Ukraine on Adult Education"] (2023) No. 2874. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874-20

16. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy No. 1190-r "Deiaki pytannia zabezpechennia dosiahnennia Tsilei staloho rozvytku v Ukraini" [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1190-r "Some issues of ensuring the achievement of Sustainable Development Goals in Ukraine"] (November 29, 2024). https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-dosiahnennia-tsilei-staloho-rozvytku-v-ukraini-i291124-1190

17. Terenko, O. (2019). Osvita doroslykh v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Adult education in Ukraine: problems and perspectives]. *Studies in Comparative Education*, (1). https://doi.org/10.31499/2306-5532.1.2019.174723

18. Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 722/2019 "Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku" [Decree of the President of Ukraine No. 722/2019 "On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030"]. https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825
19. Ukrainska asotsiatsiia osvity doroslykh [Ukrainian Adult Education Association]. (n.d.). https://uaod.org.ua/
20. Grotlüschen, A., Belzer, A., Ertner, M., & Yasukawa, K. (2024). The role of adult learning and education in the Sustainable Development Goals. *International Review of Education*, 70(2), 205–221. https://doi.org/10.1007/s11159-024-10066-w
21. Hanushek, E. A., Jamison, D. T., Jamison, E. A., & Woessmann, L. (2008). Education and economic growth: It's not just going to school, but learning something while there that matters. *Education Next*, 8(2), 62–70. https://www.educationnext.org/education-and-economic-growth/
22. Hanushek, E. A., & Wößmann, L. (2007). *Education quality and economic growth*. The World Bank. https://documents1.worldbank.org/curated/en/885051468141302837/pdf/395110Edu1Quality1Economic1Growth.pdf
23. OECD. (2024). *Adult skills and work*. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/adult-skills-and-work.html

Hanna Melehanych,
PhD in Political Science, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
International Studies and Public Communications,
Director of the Center for Sustainable Development,
SHEI «Uzhhorod National University»

Serhii Makhnovskyi,
PhD in Pedagogical Sciences;
Head of the Main Department for the Implementation of State Policy
in the Field of Higher Education and Adult Education,
Directorate of Higher and Adult Education,
Ministry of Education and Science of Ukraine

Adult Education as a Vector for Implementing State Sustainable Development Policy in the Educational Sphere of Ukraine

This article explores the phenomenon of adult education as a priority vector for implementing the state's sustainable development policy in Ukraine. Driven by global digitalization and the unprecedented challenges of full-scale war and demographic crisis, the concept of lifelong learning in Ukraine is undergoing a transformation – shifting from an individual pursuit to a critical prerequisite for national security and socio-economic resilience. The urgent need for reskilling large population groups has necessitated a revision of state management mechanisms in the educational sector over recent years. This study presents a current analysis of adult education as a component of Ukraine's state policy for sustainable development in the educational sphere and identifies prospective directions for its implementation. To this end, the research analyzes the concept of sustainable development within educational policy, determines the regulatory and legal framework of state policy in this area, and characterizes adult education within Ukraine's higher education system while identifying existing problems and prospects. The article demonstrates that adult education serves as a "soft infrastructure" for the implementation of economic, social, and environmental components of sustainable development. The study substantiates a new mission for higher education institutions as multifunctional hubs that provide scientific support for all 17 Sustainable Development Goals and adapt the workforce to the requirements of a low-carbon economy. The research concludes that despite significant progress, the adult education system in Ukraine remains fragmented and requires a comprehensive approach. Key barriers include the lack of specialized legislation, fragmented coordination, weak support for existing adult education initiatives, and a shortage of inclusive, relevant programs for vulnerable groups (IDPs, veterans, etc.). Consequently, the primary vector of adult education policy should be the creation of a holistic lifelong learning ecosystem aimed at developing human capital for the country's post-war recovery based on EU standards.

Keywords: *adult education, sustainable development, state policy, lifelong learning, human capital, higher education institutions, UN Sustainable Development Goals 2030.*